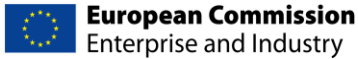

enterprise europe

Business Support on Your Doorstep

TÜRKİYE SİYAH ÇAY SEKTÖR RAPORU

1.GİRİŞ

2.SEKTÖRÜN DURUMU

2.1.Çay Üretiminin Dünya Ekonomisindeki Yeri

2.1.1.Dünya Çay Ticareti

2.2.Türkiye’de Çayın Ekonomideki Yeri ve Gelişimi

2.2.1.Çaykur’un Amacı ve Yapısı

2.2.1.1.Teşekkülün Amacı

2.2.1.2.Teşekkülün Yapısı

2.2.1.3.İştirakler

2.2.2.Tarım

2.2.2.1.Çay Tarım Alanlarının Ruhsatlandırılması

2.2.2.2.Çaylık Alanların Üreticilere Göre Dağılımı

2.2.2.3.Çaylık Alanların İllere Göre Dağılımı

2.2.2.4.Çay Bahçelerinin Budanması

2.2.2.5.Organik Çay Tarımı ve Üretimi Çalışmaları

2.2.2.6.Çaykur’un Yaş Çay Alımları ve Ödemeleri

2.2.2.6.1.Çaykur’un Günlük Yaş Çay Alımları

2.2.2.6.2.Çaykur’un 2008 Yılı Yaş Çay Alımları

2.2.2.6.3.Yaş Çay Fiyatları

2.2.2.6.4.Yaş Çay İşleme Fabrikalarının Kapasite Durumları

2.2.2.7.Destekleme Piri Ödemeleri

2.2.3.Çay Paketleme Fabrikaları

2.2.3.1.Çaykur Paketleme Fabrikalarının Kapasiteleri

2.2.3.2.Çaykur’un Kuru Çay Ambar Kapasitesi

2.2.3.3.Çaykur’un Kuru Çay Stokları

2.2.4.İç Satış

2.2.5.Dış Satış

2.2.6.Çaykur’un Mubayaa, Üretim ve İç Satış İle İhracatına Toplu Bakış

2.2.7.Çaykur’un Ürünlerini Taklit Edenlere Karşı Yaptığı Mücadele

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 2/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

- 2.2.7.1.Yabancı Menşeli Çaylar
- 2.3.Çay Sektörünün Genel Sorunları
 - 2.3.1.Üretim-Tüketim Dengesinin Durumu
 - 2.3.2.Kaliteli Yaş Çay Yaprağı
 - 2.3.3.Üretim Maliyetlerinin Yüksekliği
 - 2.3.4.Yaş Çay Üretimi ve Üreticisi
 - 2.3.5.Özel Sektör Sorunu
 - 2.3.6.Kuru Çay Üretimi ve Satışı Denetimi Yetersizliği
 - 2.3.7.Kaçak Çay Sorunu
 - 2.3.8.Kuru Çay Satışlarındaki KDV Sorunu
 - 2.3.9.Yaş Çay Yaprağı Alım Fiyatının Geç Açıklanması
 - 2.3.10.Sanayide Yakıt Problemi
- 2.4.Çay Sektörünün Sorunlarının Çözüm Önerileri
 - 2.4.1.Kaliteli Yaş Çay Alımının Sağlanması
 - 2.4.2.Türk Çayında Damak Zevki Oluşturmak İçin Kampanya Düzenlenmesi
 - 2.4.3.Çaykur Üzerindeki Devlet Desteğinin Kaldırılması
 - 2.4.4.Üretim İzin Belgesi Alınması
 - 2.4.5.Gıda Kodeksine Uygun Üretimin Zorunlu Olması
 - 2.4.6.Çay Sektörünün Her Aşamada Kayıt Altına Alınması
 - 2.4.7.Çay Sanayicilerini ve Piyasaları Düzenleyecek-Kontrol edecek Bir Üst Kurulun Oluşturulması
 - 2.4.8.Yasal Düzenlemelerde Sanayicilerin de Görüşünün Alınması
 - 2.4.9.İhracatın Desteklenmesi
 - 2.4.10.İthalat Üzerine Konan Vergi ve Fonların Kaldırılmaması ve Hiç Bir Şekilde İndirilmemesi
 - 2.4.11.Ulusal Çay Politikaları Oluşturulması
 - 2.4.12.Yaş Çay Yaprağı Fiyatının Önceden Belirlenip Açıklanması
 - 2.4.13.Doğal Gazın Çay Bölgesi'ne Getirilmesi
 - 2.4.14.Türk Çayının AB Standartlarına Göre Yapılandırılması

KAYNAKÇA

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 3/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

1.GİRİŞ

Dünya üzerinde çay bitkisi, kuzey yarım kürede yaklaşık 42 enlem derecesinden, güney yarım kürede 27 enlem derecesine kadar olan kuşak üzerinde yetiştirilmektedir. Yağışın bol ve iklimin sıcak olduğu bölgelerde yetiştirilmesine rağmen dünyada çay üretiminin ekonomik olarak yapıldığı yerler sınırlıdır. Hindistan, Çin, Sri Lanka, Endonezya, Kenya ve Japonya çay bitkisinin yaygın olarak yetiştirildiği ve çay üretiminin yoğun olarak yapıldığı ülkelerdir. Bu ülkeler ve Türkiye ile birlikte 30'a yakın ülkede ekonomik düzeyde çay üretimi gerçekleştirilmektedir.

Çay yetişmesine etki yapan en önemli etken iklim ve topraktır. Yıllık sıcaklık ortalamasının 14 santigrat derecenin altına düşmemesi, toplam yıllık yağışın, 2000 mm'den az olmaması ve aylara göre dağılımının düzenli olması, bağıl nem oranının ise en az %70 olması, çay bitkisinin normal gelişimi için gerekli olan koşullardır. Çay bitkisi kumdan kile değin değişen yapıdaki asit tepkimeli topraklarda yetişebilmektedir.

2.SEKTÖRÜN DURUMU

2.1.Çay Üretiminin Dünya Ekonomisindeki Yeri

FAO(Food and Agriculture Organization of the United Nations) 2006 yılı istatistiklerine göre; Dünya'da çay tarım alanları 2.717.398 hektara ulaşmıştır. Bu alanın % 87,8'i Asya, % 9,8'u Afrika, geri kalan % 2,4'lük kısmı ise Güney Amerika, Okyanusya ve Avrupa kıtalarında bulunmaktadır. 2002-2006 yılları arasında çay üretim alanları % 9 oranında genişlemiştir. Ülkeler itibariyle çay tarım alanlarının, % 41,1'i Çin, % 18'i Hindistan, % 7,8'i Sri Lanka, % 5,4'ü Kenya, % 4,3'ü Endonezya, % 4,5'i Viet Nam, % 2,8'i Türkiye ve % 1,8'i Japonya'da bulunmaktadır.

Dünyada çay üretimi 2006 yılında 3.649.490 ton'a ulaşmıştır. Bu üretimin % 82'si Asya, % 15'i Afrika, % 3'ü ise Amerika, Okyanusya ve Avrupa kıtalarında gerçekleştirilmektedir. 2002-2006 yılları arasında, beş yıllık süreç sonunda dünya üretimi % 13 oranında artmıştır. Yıllık artış oranı ortalaması % 2,6'dır. 1995-2005 yılları arasında, on yıllık süreç sonunda en yüksek üretim artışı Viet Nam (%141,2) da, en fazla üretim azalışı ise (37,6) Gürcistan'dadır. Dünya toplam çay üretiminin % 27,1'ini Çin, % 24,4'ünü Hindistan, % 8,5'ini Sri Lanka, % 8,5'ini Kenya, % 5,5'ini Türkiye, % 4,7'sini Endonezya, % 2,5'ini Japonya ve % 18,8'ini diğer üretici ülkeler gerçekleştirmektedir. Dünya çay üretiminin % 70'i Siyah, % 23'ü Yeşil, % 7'si Oolong, Instant, White çay ve diğer çay çeşitlerinden oluşmaktadır.

Dünya'da çay ithalatı, hem çay üreticisi olan ülkeler, hem de çay üreticisi olamayan ülkeler tarafından yapılmaktadır. FAO'nun 2004 yılı verilerine göre, toplam çay ithalatı 1.404.971 ton'dur. İthalatta en büyük paya sahip ülkeler, AB-25 ülke (% 23,1), Rusya Federasyonu ve Bağımsız devletler (% 12,2), Pakistan (% 8,2), ABD (% 7,0), Mısır (% 5,2), Irak (% 4,9) ve Japonya (% 4,0) dir.

Dünyada tüketim amaçlı net ithalat miktarı ise 1.395.000 tondur. Toplam ithalat ile net ithalat arasındaki fark 124.000 tondur. Bu miktar ise ülkeler tarafından re-export edilmektedir.Re-export dünya çaycılığında özellikle üretici ülkelerin birbirlerinin çaylarını harmanlamak suretiyle yada tüketici ülkelerin ithal ettikleri çayı yeniden harmanlayıp ihraç etme işlemidir. Re-export yapan en önemli tüketici ülke İngiltere'dir.

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 4/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Yıllık kişi başına çay tüketim miktarları yüksek olan ilk beş ülke ise; İrlanda (3,2 kg), İngiltere (2,6 kg), Kuveyt (2,5 kg), Türkiye (2,3 kg) ve Katar (2,0 kg)'dır.

Türkiye, çay tarım alanlarının genişliği bakımından, dünyada üretici ülkeler arasında 7. sırada, kuru çay üretimi yönünden de 5. sırada, yıllık kişi başına tüketim bakımından ise 4. sırada yer almaktadır.

Tablo 1: Dünya Çay Tarım Alanları

ÜLKELER	ÇAYLIK ALAN (Bin Hektar)
ÇİN	1.118
HİNDİSTAN	490
SRİLANKA	213
KENYA	147
ENDONEZYA	116
VIETNAM	123
TÜRKİYE	77
Diğer Ülkeler toplamı	433
Genel Toplam	2.717

Tablo 2: Dünya Çay Üretimi

ÜLKELER	MİKTAR (Bin Ton)
HİNDİSTAN	893
ÇİN	989
SRİLANKA	311
KENYA	311
TÜRKİYE	200
ENDONEZYA	171
Diğer ülkeler toplamı	774

Hazırlayan: V. Damla ÖZDEN

Sayfa 5/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Genel Toplam	3.649
---------------------	--------------

2.1.1.Dünya Çay Ticareti

2005 yılı verilerine göre dünya çay ticareti 3,5 milyar doların üzerinde gerçekleşmiş olup dünya ihracatının yaklaşık %90'ından fazlası Sri Lanka, Kenya, Çin, Hindistan Endonezya, Arjantin, Vietnam, Uganda ve Malavi gibi üretici ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Almanya ve Hollanda gibi ülkeler ise reeksportçu ülkeler olarak bilinmektedir.

Tablo 3: Başlıca Ülkeler İtibariyle Dünya Çay İhracatı (2005) (Miktar: ton)

	2004	2005
Kenya	284,320	313,200
Çin	285,690	291,210
Sri Lanka	298,910	177,320
Hindistan	174,900	159,150
Endonezya	98,580	102,300
Arjantin	67,860	67,700
Viet Nam	70,470	51,100
Uganda	36,860	36,530
Malavi	32,740	33,820
Bir. Arap Em.	19,200	31,380
İngiltere	28,540	25,210
Tanzanya	24,330	23,260
Almanya	21,690	22,140
Hollanda	12,730	16,620
İran	9,500	12,760
Zimbabve	14,970	10,000
Bangladeş	10,720	8,890
Rusya	5,840	6,690
Papua Yeni Gine	7,780	6,270

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 6/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Gürcistan	7,200	6,040
Türkiye	5,940	5,860
Polonya	4,910	5,560
Nepal	3,750	5,410
ABD	5,910	5,380
Belçika	6,060	5,240
Azerbaycan	6,750	5,210
Ruanda	1,100	4,730
Fransa	3,290	4,540

Kaynak:FAO

Tablo 4:Başlıca Ülkeler İtibariyle Dünya Çay İhracatı (2005) (Değer:1000dolar)

	2004	2005
Sri Lanka	732512	
Kenya	463730	
Çin	464926	508486
Hindistan	377741	372635
İngiltere	259007	235882
Almanya	131932	138367
Endonezya	116144	121495
Arjantin	40512	45222
Belçika	49015	43432
Hollanda	36753	40984
Fransa	42188	38130
Uganda	37395	34274
ABD	29894	34066
Rusya	22980	33128
Polonya	25415	30100
Tanzanya	30116	26257
Kanada	14543	20522
Japonya	16732	20007
Azerbaycan	18579	14097
İran	8256	12698
Macaristan	9641	11116
İsveç	8502	8165

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 8/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Türkiye	6860	7013
Güney Afrika	12667	6854
İsviçre	4770	6214
Avusturya	4343	6034
Brezilya	5470	5812
İtalya	3981	5769
Umman	10105	5509

Kaynak:FAO

TABLO 5:Başlıca Ülkeler İtibariyle Dünya Çay İthalatı (2005) (Miktar:Ton)

	2004	2005
Rusya Federasyonu	172,150	179,710
İngiltere	156,320	153,420
Pakistan	115,970	134,610
ABD	99,600	100,080
Kenya	8,420	60,940
Japonya	56,280	51,560
Fas	45,670	50,080
Almanya	43,420	41,720
Çin	34,730	35,910
İran	13,010	34,270
Hollanda	29,180	33,580
Polonya	32,120	31,060
Birleşik Arap Emirlikleri	65,830	30,280
Suudi Arabistan	24,600	27,790

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 9/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Ukrayna	5,830	21,660
Özbekistan	20,730	21,230
Güney Afrika	17,890	19,650
Kanada	18,860	18,990
Hindistan	31,060	18,730
Fransa	16,230	16,840
Malezya	14,420	14,970
Yemen	11,330	14,670
Avustralya	14,670	14,490
Şili	20,220	13,920
Ghana	9,660	13,390
Kazakhstan	18,300	11,670
Algeria	8,390	10,590

Kaynak:FAO

TABLO 6:Başlıca Ülkeler İtibariyle Dünya Çay İthalatı (2005) (Değer:1000 Dolar)

	2004	2005
Rusya Federasyonu	292149	313072
İngiltere	292016	274045
ABD	204878	223723
Pakistan	190199	221818
Japonya	193485	181329
Suudi Arabistan	111418	132857
Almanya	117310	120339

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 10/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Kanada	98758	111661
Fransa	102309	109210
İran	32200	88191
Fas	72958	84737
Avustralya	67184	75546
Hollanda	67733	73423
Ukrayna	13473	62119
Çin	58337	61611
Polonya	65575	60524
İtalya	48663	45976
isveç	30776	31668
Belçika	32073	28912
İrlanda	34135	26126
Hindistan	31326	24296
South Africa	19874	24126

Kaynak:FAO

2.2.Türkiye’de Çayın Ekonomideki Yeri ve Gelişimi

Türkiye’de çay tarımı Doğu Karadeniz Bölgesinde Gürcistan sınırından başlayarak Ordu ilinin Fatsa ilçesine kadar olan kuşakta yapılmaktadır. Bu bölge içerisinde başta Rize olmak üzere Ordu, Giresun, Trabzon ve Artvin illerinde çay yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu bölge dünyada çay yetiştiriciliği yapılan alanlar içerisinde en üst bölgeler arasında yer almaktadır. Gürcistan sınırından Trabzon ilinin Araklı ilçesine kadar olan alan Türkiye’de çay yetiştirilmesi bakımından en elverişli ve birinci derecede verimli çay üretim alanlarını oluşturmaktadır. Çay Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşayan halkın en önemli gelir kaynaklarından birisini teşkil etmektedir.

Ülkemizde çay yetiştiriciliğine Rize ve çevresinin uygun olduğu ilk kez 1917 yılında belirlenmiş ve Rize ili ve Borçka kazasında Fındık, Portakal, Mandalina, Limon ve Çay yetiştirilmesine dair 407 Sayılı Kanun 1924 yılında çıkarılarak çay üretimi başlamış ve aynı yıl Çay Araştırma Enstitüsü kurularak ülkemizde çaycılığın geliştirilmesi yönünde faaliyete geçmesiyle birlikte çay üretimi ülkemizde ticari açıdan önem kazanmaya başlamıştır. Mart

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 11/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

1940 yılında çıkartılan 3788 Sayılı Çay Kanunu ile çay tarımı ve üretimi, girdi ve kredi sübvansiyonları ile önemli ölçüde desteklenmiş, ayrıca bahçe tesis edeceklere arazi vergisi bağışıklığı ve çay bahçesi ruhsatnamesi alma zorunluluğu getirilmiştir. Bu kanun yayınlanmasından sonra çay tarım alanları hızla genişlemeye başlamıştır. 1960-1965 yılları arasında ise çaylık alan 214.000 dekar üretici sayısı ise 100.000'e ulaşmıştır.

1947 yılında 60 ton/gün kapasiteli ilk yaş çay yaprağı işleme fabrikası Merkez Çay Fabrikası Rize'de kurulmuştur. 1971 yılında bir kamu iktisadi teşebbüsü olan Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü kurulmuş olup, çay sektöründe devlet monopolü olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Çay tarım alanlarının ve yaş çay yaprağı üretiminin artması çay işleme fabrikalarının sayısının da giderek artmasını zorunlu kılmış, 1973 yılında, kurulan yaş çay işleme fabrika sayısı 32'ye, 1999'da Çaykur'un yaş çay işleme fabrikası 46'ya ulaşmıştır. 1984 yılında çay sektöründe monopolün kaldırılmasıyla birlikte özel sektörün de tedarik, işleme ve pazarlama faaliyetlerinde bulunması serbest bırakılmıştır.

Türkiye'de çay sektörü diğer üretici ülkelerle karşılaştırıldığında nispeten yeni bir faaliyet görünümünde olmasına rağmen kısa süre içerisinde büyük gelişme göstermiştir. 1950'li yıllarda kuru çay üretimi 25 000 tonun altında gerçekleşirken son dönemlerde bazı yıllar 200 bin tona yaklaşmış, 2004 yılından itibaren de 200 bin tonun üzerine çıkmıştır. Bugün Türkiye çay üretiminde önemli üretici ülkeler arasında yer almakta ve üretim miktarı açısından Çin, Hindistan, Sri Lanka, Kenya ve Endonezya'dan sonra altıncı sırada bulunmaktadır.

ÇAYKUR ülkemizde üretilen kuru çayın %65'ini, özel sektör de %35'ini üretmektedir.ÇAYKUR'un 46 adet, özel sektörün ise 230 adet yaş çay işleme fabrikası bulunmaktadır.Çaykur'un üretim kapasitesi 6760 ton/gün, özel sektörün ise 8746 ton/gündür.

Türkiye'de çay tarımı ve sanayi faaliyetleri 1938-1948 yılları arasında Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunca, 1949-1973 yılları arasında ise Tekel Genel Müdürlüğü ve Tarım Bakanlığı işbirliği ile sürdürülmüştür. Çay tarımı ve sanayisinin ekonomik ve sosyal yönden daha etkin hale getirilmesi amacıyla 1971 yılında 1497 sayılı Çay Kurumu Kanunu çıkarılmış, çıkarılan bu Kanun ile çay ile ilgili tüm faaliyetler, bir İktisadi devlet kuruluşu olarak kurulan Çay Kurumu'na devredilmiş ve Çay Kurumu(ÇAYKUR) 1973 yılında fiilen faaliyete geçmiştir.

1973 yılından 1984 yılına kadar ÇAYKUR, ülkenin tarım politikasına uygun olarak çay tarımını geliştirmek, kalitesini ıslah etmek ve işlenmesini teknik esaslara göre yürütmek, iç ve dış pazar isteklerine uygun ürün üretmek gibi konularda tekel konumunda faaliyetlerini sürdürmüştür. 1984 yılına kadar devlet tekeli altında sürdürülen çay işletmeciliği Aralık 1984 tarih ve 3092 sayılı "Çay Kanunu" ile serbest bırakılmıştır. Kanunun 1. Maddesinde; gerçek ve tüzel kişilerin yaş çay işleme ve paketlenme fabrikaları kurup işletebilecekleri, ihtiyaçları olan yaş çay yaprağını doğrudan üreticilerden satın alabilecekleri belirtilmiştir.

1982 yılında Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) niteliğine dönüştürülen Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 1994 yılında çıkartılan 4046 Sayılı "Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun" 35. maddesi gereğince, İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) statüsüne alınmıştır.Çaykur, 3046 sayılı Yasanın 4060 sayılı yasayla değişik 4. ve 3313 sayılı Yasayla değişik 10. maddeleri uyarınca 26 Kasım 2002 tarihinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığının ilgili kuruluşu olmuştur.

Ülkemizde kuru çay üretiminde Ortodoks, CTC ve Rotervane işleme metodları kullanılmaktadır.

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 12/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Çay da ayran, salep, boza ve kahve gibi Türk insanının milli içecekleri arasında yer almaktadır. Yıllık yurt içi tüketim miktarı 140 bin tonun üzerindedir.

Tablo 7: Türkiye Kuru Çay Üretimi

YILLAR	(TON)
1993	117 099
1994	134 350
1995	102 713
1996	114 540
1997	139 523
1998	177 850
1999	199 155
2000	138 770
2001	142 900
2002	150 000
2003	155 000
2004	210 000
2005	215 000
2006	204 000
2007	222 000
2008	215 000

Kaynak:DİE ve ÇAYKUR

2.2.1.Çaykur'un Amacı ve Yapısı

2.2.1.1.Teşekkülün Amacı

Çaykur, ülkemizin tarım politikasına uygun olarak çay tarımını geliştirmek, çay kalitesini ıslah etmek, işlenmesini teknik esaslara göre yürütmek, iç ve dış pazar isteklerini karşılamak üzere

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 13/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

kuru çay üretmek, ithal etmek ve ihraç etmek, verimlilik esasına dayalı işletme politikasıyla sermaye birikimine yardım ederek yatırım kaynağı sağlamak amacıyla teşkil edilmiştir.

2.2.1.2. Teşekkülün Yapısı

-Merkez Teşkilatı:Yönetim Kurulu, Genel Müdür, 3 Genel Müdür Yardımcısı, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Savunma Sekreterliği, Yönetim Kurulu Büro Müdürlüğü, Özel Kalem Müdürlüğü, Müşavir, Başuzman ve 12 Daire Başkanlığı ile bunlara bağlı şube müdürlüklerinden oluşmaktadır.

-Taşra Teşkilatı:47 adet Yaş Çay İşleme Fabrikası Müdürlüğü, 1 adet Çay Paketleme Fabrikası Müdürlüğü, 7 adet Pazarlama Bölge Müdürlüğü, 2 adet Pazarlama ve Üretim Bölge Müdürlüğü, Atatürk Çay ve Bahçe Kùltürleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Anatamir Fabrikası Müdürlüğü ile Ankara İrtibat Müdürlüğünden oluşmaktadır.

2.2.1.3.İştirakler

Teşekkülün karton ve teneke kutu üretimi yapan 2.342.000 TL sermayeli Çaysan Doğu Karadeniz Çay Entegre Sanayii Anonim Şirketi'nde % 28.275 hisse ile iştirak payı bulunmaktadır.

2.2.2.Tarım

Türkiye'de çay tarımı, olağan çay ekolojisinin (tropik ve subtropik iklim kuşaklarının) dışında, 42 kuzey enleminde, kuzey doğusu, soğuşu kesen Kafkas sıradağları, güneyi ve doğusu birden bire yükselen, yükseklikleri 3500 m.'ye ulaşan ve denizden gelen nemli rüzgârların yağış bırakmalarına neden olan Kaçkar sıradağları ile çevrili, denize açık, kuytu bir mikro klimada yapılmaktadır.

Gürcistan Cumhuriyeti sınırından, Trabzon'un Araklı-Karadere sınırına kadar olan Karadeniz kıyı şeridi ve yer yer 30 km. içerlere kadar giren ve yaklaşık 1000 m. yüksekliklere kadar uzanan yamaçlar, çay yetiştiriciliği için en elverişli bölge olması nedeniyle birinci sınıf çay bölgesi, Araklı-Karadere'den başlayan Ordu'nun Fatsa ilçesine kadar uzanan bölge ise ikinci sınıf çay bölgesi olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye, Gürcistan Cumhuriyeti, İran ve Japonya'da yaş çay ürünü, Mayıs-Ekim arasındaki 6 aylık süre içerisinde üç sürgün şeklinde hasat edilirken, diğer üretici ülkelerde bu süre 9 ila 12 ay devam etmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesinde 766 bin dekar çaylık sahada yaklaşık 204 bin üretici çay tarımı ile uğraşmaktadır. Yıllık yaş çay ürünü rekoltesi iklim ve tarımsal teknik önlemlere bağlı olarak 1.000 – 1.200 bin ton arasında değişebilmektedir.

Tablo 8:Yıllar İtibariyle Çay Üretim Alanı Ve Üretici (Cüzdan Sayısına Göre) Sayıları

Yıllar	Üretim Alanı (Bin Dekar)	Üretici (Cüzdan) (Bin Adet)
2004	766	202
2005	766	202
2006	766	203
2007	766	204
2008	758	199

Tablo 9:Çaykur ve Özel Sektör Tarafından Satın Alınan Yaş Çay Miktarları ve Oranları

Yıllar	Satın Alınan Yaş Çay Miktarı				
	Çaykur (Bin Ton)	%	Özel Sektör (Bin Ton)	%	Toplam (Bin Ton)
2004	587	53	521	47	1108
2005	604	51	591	49	1195
2006	627	56	494	44	1121
2007	659	58	487	42	1146
2008	650	58	467	42	1117

1985 yılında sektördeki toplam alımın % 95'i Çaykur, % 5'i özel sektör tarafından yapıyor iken, bu oran özel sektör fabrika sayısındaki artış paralelinde her yıl değişerek 2008 yılında % 59'u Çaykur, % 41' i özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.2.2.1.Çay Tarım Alanlarının Ruhsatlandırılması

Çay tarımı ruhsata bağlıdır. Çay Bahçeleri en son 93/5096 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1994 yılında ruhsatlandırılmıştır. Bu karar ile hem mevcut ruhsatlı çay bahçelerinin yeniden ölçülmek suretiyle ruhsatları yenilenmiş hem de 1994 yılına kadar ruhsatsız olarak tesis edilen çay bahçelerine ilk defa ruhsat verilmiştir. Bu işlemler sonucunda 767 bin dekar çaylık alan tespit edilmiştir. 1994 yılından sonra da günümüze kadar yeni alanlar için ruhsatlandırma işlemi yapılmamıştır. Söz konusu kararnamenin 6.maddesi ile de yeni çaylık tesisi yasaklanmıştır.

2.2.2.2.Çaylık Alanların Üreticilere Göre Dağılımı

Çay tarımı bölgede çoğunlukla küçük aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Çay üreticilerinin %74,28'si 0,-5.000 m² arasında, %22'si 5.000–10.000 m² arasında ve %3,52' si 10.000–20.000 m² arasında % 0.14,86'sı 20.000 m² ve üzerinde çaylık alana sahiptir.

Ailede 18 yaşını bitiren kişiler çaylık cüzdanı ve ruhsat alabilmektedir. Üretici sayısı cüzdan sayısı olup bir üreticinin birden fazla cüzdanı bulunabilmektedir. 2.280 üretici birden fazla cüzdana sahip bulunmaktadır.

Tablo 10:Çaylık Alanların Üretici (Cüzdan) Sayısına Göre Dağılımı

Alan Aralığı (Dekar)	Üretici (Cüzdan) Sayısı	Oranı (%)	Çaylık Alanı (Dekar)	Oranı (%)
0-0,49	2.575	1,29	909	0,12
0,5-0,99	10.639	5,34	7.976	1,05
1-1,99	39.058	19,60	56.125	7,40
2-4,99	95.723	48,05	308.618	40,70
5-9,99	43.911	22,04	290.486	38,31
10-14,99	5.989	3,01	69.558	9,17
15-19,99	1.040	0,52	17.337	2,29
20-24,99	212	0,11	4.631	0,61
25-99,99	84	0,04	2.617	0,35
TOPLAM	199.231	100	758.257	100

NOT: 31 Aralık 2008 tarihi itibarıyla 4.460 adet üretici ve 7.405 dekar çaylık alanı T.C. kimlik numarası olmadığından dolayı askıya alınmıştır. Ayrıca 158 dekar çaylık alanı ise terkin edilmiştir.

2.2.2.3.Çaylık Alanların İllere Göre Dağılımı

Çaylık alanların % 65,6'sı Rize, % 20,5'i Trabzon, % 11,3' ü Artvin, % 2,6'sı ise Giresun ve Ordu illerinde bulunmaktadır.

Tablo 11:İllerin Çaylık Alan Ve Üretici(Cüzdan) Sayısı Dağılımı

İL	ÇAYLIK ALAN (DEKAR)	%	ÜRETİCİ(CÜZDAN) SAYISI	%
Artvin	85.740	11,3	19.222	9,6
Rize	497.657	65,6	123.554	62
Trabzon	155.067	20,5	47.424	23,8
Giresun	19.679	2,6	8.986	4,5
Ordu	114	0	45	0,0
TOPLAM	758.257	100	199.231	100

2.2.2.4.Çay Bahçelerinin Budanması

Kaliteli kuru çay üretebilmek için, özellikle hammaddeyi oluşturan çay bitkisinin kalitesini iyileştirici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Kaliteyi artırıcı tedbirlerin en önemlisi budama işlemidir.

Bu sebeple, çay bahçelerinin ıslahı ve kaliteli çay üretiminin temini amacıyla 1994 yılında 93/5096 sayılı Bakanlar Kurulu kararı yürürlüğe konulmuştur. Bu karar ile her yıl çay bahçelerinin 1/5 oranında budanması ve budamadan dolayı üreticilerin uğradıkları gelir kaybının tazminat olarak üreticilere ödenmesi amaçlanmıştır.

93/5096 sayılı Bakanlar Kurulu kararı, yaş çay yaprağının kalitesini artırmak ve çaylıkların gençleştirilmesi için önemli bir adım olmuştur. Uygulama süresi başlangıçta 5 yıl olan

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 16/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

93/5096 sayılı kararnamenin süresi; bu projeden olumlu sonuç alınması üzerine 7.10.1998 tarih ve 98/11807 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile beş (5) yıl daha uzatılmıştır. 93/5096 sayılı kararname, daha sonra 7.5.2001 tarih ve 2001/2493 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile değiştirilerek ödemelerle ilgili gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Çay tarımında budama nedeniyle yaşanan olumlu gelişmelerin devam ettirilmesi amacıyla 2004 yılında, 01.01.2005 tarihinden geçerli olmak üzere 2004/7758 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yayımlanmıştır. Bu Karar ile bu defa çay bahçelerinin 1/5 yerine her yıl 1/7 oranında olmak üzere 7 yıl boyunca budanmasına başlanmıştır. Bu Kararın uygulama süresi de 2011 yılı sonunda sona erecektir.

Tablo 12:2005–2008 Yılı Çaylıkların 1/7 Oranında Budanması İle İlgili Bilgiler

Yıllar	Toplam Alan (Bin Dekar)	Budanması Gereken Alan (Bin Dekar)	Budanan Alan (Bin Dekar)	Tazminat Tutarı (BİN TL)
2005	766	109	97	35.090
2006	766	109	98	38.005
2007	766	109	100	44.844
2008	758	108	102	52.851

2.2.2.5.Organik Çay Tarımı ve Üretimi Çalışmaları

Doğu Karadeniz bölgesinin doğal şartları gereği, tarımında kimyasal mücadele yapılmaması nedeniyle üretilen kuru çaylarda pestisid kalıntısı bulunmamaktadır. Bu durum organik tarım için ciddi bir avantaj olduğundan Çaykur tarafından Borçka Bölgesi alanı Muratlı Çay Fabrikası hinterlandı ile Çamlıhemşin ve Rize Hemşin ilçe havzalarını organik çay tarımı yapılacak alan olarak belirlemiştir.

Avrupa Birliği aday ülkesi olan Türkiye, sürecin olumlu neticelenmesiyle birlik içerisinde siyah ve yeşil üretiminin de olduğu tek “Organik Çay” üreticisi üye ülke olacaktır.

Organik çay tarımını bölgeye yerleştirmek amacıyla yapılacak çalışmaların organizasyonu için Çaykur bünyesinde oluşturulan Kurul, öncelikle üreticilerin organik çay üretebilmesi için projenin teknik altyapısı, tarımsal eğitim ve prosedür çalışmaları anlamında yapılması gereken işlemleri tespit etmiş ve düzenli olarak toplantılar tertip etmiştir. Bu çalışmalar aralıksız olarak sürdürülmektedir.

Çaykur tarafından konvansiyonel çay tarımında olduğu gibi organik çay tarımını da ülkemize yerleştirmek ve sanayisini geliştirmek amacıyla Rize İli Hemşin ilçesinde organik ve konvansiyonel yaş çay yaprağı işleyecek 100 ton/gün kapasiteli bir fabrika kurulmuştur. 2009 yılı yaş çay kampanyasında üretime geçmesi planlanan fabrikada, bölge hinterlandından toplanacak olan 3.000 ton civarında organik yaş çay alımı planlanmaktadır.

Bununla birlikte bölgenin mevcut tabii coğrafyası ve mikro klima şartlarında tarımı yapılan yarı organik diyebileceğimiz yaş çaylarından hazırlanan geçiş ürünü olan “Çaykur Zümrüt Yeşil Çay” piyasaya sunulmuştur.

Ayrıca özel sektör tarafından da organik çay üretim çalışmaları yapılmaktadır.

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 17/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

2.2.2.6.Çaykur'un Yaş Çay Alımları ve Ödemeleri

Çay sektöründe üretim ve tüketim dengesi uzun yıllar kurulamamıştır. Sektörde arz fazlası üretim sonucunda stok maliyetleri yükselmiş ve Çaykur finansman açısından olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu durum; üreticilerin yaş çay bedeli ödemelerinde gecikmelere sebebiyet vermiş ve yabancı kaynak kullanım ihtiyacını devamlı gündeme getirmiştir.

Çaykur; finansman sorunlarını gidermek ve üretim ve satış dengesini oluşturmak için verimli bir işletmeciliğin gereği olarak 2000 yılından itibaren programlı yaş çay alımlarına başlamıştır.

Çaykur tarafından 2000 yılından itibaren uygulanmaya başlanan programlı yaş çay alımları sonucunda, çay sektöründe yaş çay alım ve üretim faaliyetleri de disiplin altına alınmıştır.

2.2.2.6.1.Çaykur'un Günlük Yaş Çay Alımları

Yaş çayın hasat olgunluğuna geliş durumu ve mevcut işleme kapasitesi dikkate alınarak üreticilere günlük alım kontenjanı uygulaması yapılmaktadır.

Sürgün dönemlerinin ilk günlerinde, sahil ve erkenci bölgelerde yaş çay hasat olgunluğuna diğer bölgelere göre, erken eriştiği için; bu dönemlerde üreticilerden kontenjan uygulanmadan yaş çay alımı yapılabilmektedir. Yaş çay alımlarının diğer bölgelerde de başlaması ve günlük alım miktarının işleme kapasitesine ulaşmasıyla birlikte alımlarda üreticilere kontenjan uygulamasına geçilmektedir. Kontenjanlı yaş çay alımlarında hiçbir zaman üreticilerden dekara 10 kilogramın altında alım yapılmamaktadır.

Sahil ve erkenci bölgelerde alımların tamamlanması ve alım miktarının işleme kapasitesinin altına düşmesiyle birlikte, alım yapılan bölgelerdeki üreticilerden satın alınan yaş çay miktarları da tekrar yükseltilmektedir. Bu şekilde,bütün üreticilere eşit ve adil bir uygulama yapılması sağlanmış olmaktadır.

2.2.2.6.2.Çaykur'un 2008 Yılı Yaş Çay Alımları

2008 yılı yaş çay kampanyası 25 Nisanda başlamış 15 Ekim 2008 tarihinde sona ermiştir. Yaş çay alımları 2.928 alımyerinde 1.183 alım ekibi tarafından yürütülmüştür.

2008 yılında; üreticilerden birinci sürgün döneminde dekardan 375 kg, ikinci sürgün döneminde dekardan 375 kg, üçüncü sürgünde ise 300 kg. olmak üzere dekardan 1.050 Kg yaş çay ürünü satın alınması planlanmıştır.

Tablo 13:2008 yılında sürgünler itibariyle planlanan ve gerçekleşen durum şöyledir

Sürgünler	Sürgün Başlangıç ve Bitiş Tarihi	Program (Bin Ton)	Gerçekleşme (Bin Ton)	Oran %
Birinci Sürgün	25 Nisan–22 Haziran	220	220	100
İkinci sürgün	23 Haziran–12 Ağustos	232	234	101
Üçüncü sürgün	13 Ağustos–15 Ekim	185	196	106
TOPLAM		637	650	102

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 18/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Tablo 14:2008 Yılı Yaş Çay Alım ve Ödemeleri

Sürgün Dönemleri	Alımlar		Ödeme Tarihleri		Ödeme %'si
	Miktar (Ton)	Tutar (Bin TL.)	Başlama Tarihi	Bitirilme Tarihi	
Birinci sürgün	214.918	158.395	23/06/2008	25/08/2008	100
İkinci sürgün	217.539	160.326	16/09/2008	04/12/2008	100
Üçüncü sürgün	217.637	160.399	05/01/2009	26/02/2009	100
TOPLAM	650.094	479.120			

2.2.2.6.3.Yaş Çay Fiyatları

Yaş çay fiyatları her yıl kampanya açılışında açıklanmaktadır.

Tablo 15:Yıllar İtibariyle Kampanya Açılış Tarihleri Ve Yaş Çay Fiyatları

Yıllar	Kampanya Açılış Tarihi	Yaş Çay Alım Fiyatı (TL/Kg)			Artış %'si
		Alım Fiyatı	Destekleme Piri	Toplam	
2004	12 Mayıs	0,460	0,065	0,525	16.6
2005	10 Mayıs	0,515	0,070	0,585	11.4
2006	10 Mayıs	0,570	0,080	0,650	11.1
2007	15 Mayıs	0,640	0,090	0,730	12.3
2008	25 Nisan	0,737	0,113	0,850	16.4

2.2.2.6.4.Yaş Çay İşleme Fabrikalarının Kapasite Durumları

2008 yılı itibariyle yaş çay işleme kapasitemiz 6.670 ton/güne ulaşmıştır. Mevcut kapasitemiz ile bir kampanya döneminde, 110-120 bin ton kuru çay üretilmektedir.

Ayrıca, günlük 20 ton yaş çay işleyen yeşil çay üretim tesisimiz mevcuttur.

Tablo 16:Yıllar itibariyle Çaykur'un Fabrika Sayıları ve İşleme Kapasiteleri

Yıllar	Fabrika Adedi	Kapasite Ton/Gün
2004	46	6.615
2005	45	6.465
2006	45	6.465
2007	46	6.595
2008	46	6.670

Çay sektöründe, Çay-Kur'un dışında özel sektör işletmeleri de bulunmaktadır. Bunlar Rize, Trabzon, Artvin, Giresun ve Ordu ili sınırları içinde yer almaktadır. Sektörde mevcut günlük yaş çay işleme kapasitesi (Özel sektör 8746 ton/gün, Çay-Kur 6.670 ton/gün) toplam 15.416 ton/gündür.

Tablo 17:Çaykur ve Özel Sektöre Ait Çay Fabrikalarının İllere Göre Sayı ve Kapasiteleri

İLLER	Fabrikalar				Toplam	
	Çaykur		Özel Sektör			
	Sayı	Kapasite (ton/gün)	Sayı	Kapasite (ton/gün)	Sayı	Kapasite (ton/gün)
RİZE	33	4680	183	6701	216	11381
TRABZON	8	1180	26	1225	34	2405
ARTVİN	4	645	7	310	10	955
GİRESUN	1	165	12	480	13	645
ORDU	-	-	1	30	1	30
G.TOPLAM	46	6670	229	8746	274	15416

2.2.2.7.Destekleme Piri Ödemeleri

2003 yılından itibaren çay üreticilerine destekleme primi ödenmektedir.

Tablo 18:Yıllar İtibariyle Destekleme Piri Ödemeleri

YIL	Üretici Sayısı	Çay Miktarı (Ton)			Prim miktarı (Kg/YTL)	Destekleme Piri Tutarı(YTL)
		Çaykur	Özel	Toplam		
2003	157.625	487.500	311.013	798.513	0,050	39.925.627
2004	166.092	565.930	499.078	1.065.008	0,065	69.226.180
2005	165.724	596.460	570.951	1.167.411	0,070	81.718.752
2006	169.567	622.300	477.928	1.100.228	0,080	88.018.253
2007	174.288	655.486	476.043	1.131.529	0,090	101.837.657
2008	177.753	647.804	457.570	1.105.374	0,1017	112.416.537

2.2.3.Çay Paketleme Fabrikaları

Çaykur'un Yaş Çay İşleme Fabrikalarında üretilen kuru çaylar, Rize, Ankara ve İstanbul illerinde bulunan 3 paketleme fabrikasında paketlenmektedir.

Çaykur tarafından 2008 yılında üretilen çayların % 90,24'ü Rize 100. Yıl Çay Paketleme Fabrikasında, % 4,80'i İstanbul Pazarlama ve Üretim Çay Paketleme Fabrikasında, % 4,96'sı ise Ankara Pazarlama ve Üretim Çay Paketleme Fabrikasında paketlenmiştir.

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 20/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Özel sektör tarafından üretilen kuru çayların bir kısmı kendileri tarafından bir kısmı ise pazarlama firmaları tarafından ülkenin değişik bölgelerinde bulunan tesislerde paketlenip pazara sunulmaktadır.

2.2.3.1.Çaykur Paketleme Fabrikalarının Kapasiteleri

Rize 100.Yıl Çay Paketleme Fabrikasının 8 saatlik teorik kapasitesi 219.819 kg, fiili kapasite ise 165.544 kg/8 saattir.

Ankara Pazarlama ve Üretim Çay Paketleme Fabrikasının 8 saatlik teorik kapasitesi 34.200 kg/gün, fiili kapasitesi 29.800 kg/8 saattir.

İstanbul Çay Paketleme fabrikasının ise 8 saatlik teorik kapasitesi 13.000 kg/gün, fiili kapasitesi 9.000 kg/gündür.

2.2.3.2.Çaykur'un Kuru Çay Ambar Kapasitesi

Çaykur'un yaş çay fabrikalarında 120 bin ton, çay paketleme fabrikalarında 22 bin ton, pazarlama bölge müdürlüklerinde 7 bin ton olmak üzere toplam 149 bin ton ambar kapasitesi mevcuttur. Ayrıca, Rize Serbest Bölge'de 7 bin tonluk ambar bulunmaktadır. Bununla birlikte toplam ambar kapasitesi 156 bin tona ulaşmaktadır.

2.2.3.3.Çaykur'un Kuru Çay Stokları

2008 yıl sonu itibariyle 6.524 ton paketli, 79.280 ton dökme olmak üzere toplam 85.814 ton siyah ve 33 tonu ton paketli 158 ton dökme olmak üzere toplam 191 ton yeşil kuru çay stoku bulunmaktadır.

Tablo 19:Yıllar İtibariyle Dökme ve Paketli Siyah Çay Miktarları İle Devreden Dökme ve Paketli Siyah Çay Stokları (Ton)

YILLAR	Üretilen Kuru Çay	Üretilen Paketli Çay	Devreden Dökme Çay	Devreden Paketli Çay	Devreden Toplam Stok
2004	107.192	114.920	65.506	8.191	73.697
2005	109.798	111.532	59.882	7.550	67.432
2006	115.062	111.740	62.053	2.976	65.029
2007	121.695	115.112	67.295	1.673	68.968
2008	123.805	111.463	79.280	6.524	85.814

Tablo 20:Yıllar İtibariyle Dökme ve Paketli Yeşil Çay Miktarları İle Devreden Dökme ve Paketli Yeşil Çay Stokları (Ton)

Yıllar	Üretilen Kuru Çay	Üretilen Paketli Çay	Devreden Dökme Çay	Devreden Paketli Çay	Devreden Toplam Stok
2004	142	2	102	1	104
2005	201	113	223	57	280
2006	119	49	287	25	306
2007	12	70	233	27	259
2008	19	88	158	33	191

2.2.4.İç Satış

Çaykur tarafından üretilen paketli çaylar, çay dağıtım açısından stratejik konuma sahip 9 ilde faaliyet gösteren, 7 adet Pazarlama Bölge Müdürlüğü, 2 adet Pazarlama ve Üretim Bölge Müdürlüğü kanalıyla, iç piyasada satışa sunulmaktadır.

Stratejik öneme sahip 9 ilde oluşturulan her Pazarlama Bölge Müdürlüğüne çevre illerden oluşan bir hinterland bağlanmış ve her il için de belirli sayıda bayilikler tespit edilmiştir. Halen iç satışlar pazarlama bölge müdürlüklerine bağlı 81 ilde faaliyet gösteren 177 bayi vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Çaykur tarafından Türk Gıda Kodeksi Siyah Çay Standardına uygun kalitede çay üretilmekte ve Çaykur markasıyla değişik isimlerde kendine özgü ambalajlarda piyasaya sürülmektedir. Çaykur mamullerini belirlemiş olduğu toptan satış fiyatlarıyla, bayilerine doğrudan, mağazalar zinciri statüsünde faaliyet gösteren sabit bayilerine bayi veya organizatör firma aracılığı ile satmaktadır.

Hipermarket ve mağazalar zinciri statüsündeki firmalar son yıllarda tek olarak veya birleşme yoluyla perakende sektöründe büyük gelişmeler göstermiş, yurtiçi pazar paylarını yaklaşık %40'lar seviyesine yükseltmiştir.

Zincir mağazalar ürün bazında, üretici firmalara karşı tek satıcı durumunda olabilmekte ve raf bedeli gibi birçok market içi aktivitelerden pay istemektedirler.

Özel sektör çay işletmeleri 1985 yılından itibaren, üretim kapasitelerini artırmak suretiyle pazardan pay almaktadır. Dolayısıyla, özel sektörün iç pazardaki pazar payı %35-40 düzeyindedir.

Çaykur'un satışları son yıllarda oldukça istikrarlı bir yapıya kavuşmuştur. Son yılların iç satış miktarları ve bedelleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 21:Yıllar İtibariyle Çaykur'un Yurt içi Satış Miktarı ve Bedelleri

Yılı	Satış Miktarı (Ton)	Bedeli (Bin TL)
2004	110.011	585.864
2005	110.391	660.562
2006	114.195	741.398
2007	113.694	873.639
2008	104.440	916.909

2.2.5.Dış Satış

Türkiye, dünyanın en büyük çay üretici ülkeleri arasında yer almasına rağmen bu güne kadar bazı istisna yıllar dışında dünya çay ihracatından yeterli düzeyde pay alamamıştır. İç tüketimin oldukça yüksek olması ve maliyetlerin diğer üretici ve ihracatçı ülkelerinin maliyetleri ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek olması gibi diğer bazı nedenlerle ülkemiz uzun yıllar ihracata dönük bir politika izlememiştir.

Ülkemizden çay ihracatı 1970'li yıllardan itibaren başlamıştır. 1970'li yıllara gelinceye kadar iç üretimin tüketimimizi karşılamaması nedeniyle genel olarak net ithalatçı bir ülke pozisyonunda olan ülkemiz, üretimimizin iç talebi karşılaması ve stokların oluşmaya başlaması ile birlikte ihracata önem vermeye başlamış, ancak uzun yıllar birim ihrac fiyatlarının ortalama maliyetlerin altında kalmasından dolayı çay ihracatımız genellikle zararlı sonuçlanmıştır.Özel sektörün de devreye girmesinden sonra çay ihracatımız karlılık açısından daha istikrarlı bir yapı kazanmıştır.

Ülkemizden son yıllarda ortalama 5-8 milyon dolar civarında çay ihracatı gerçekleştirilmekle birlikte 2008 yılı ihracatımız 11,2 milyon dolara yükselmiştir.1990'lı yılların başında özellikle Rusya Federasyonu ve Özbekistan'la yapılan doğalgaz ve Eximbank kredi anlaşmaları ile çay ihracatımız 30 milyon doların üzerine çıkmış, ancak bu anlaşmaların olmadığı diğer yıllar ise ihracatımız genel olarak düşük düzeylerde seyretmiştir.2008 yılı çay ihracatımızda Belçika ve Almanya en önemli ülkeler olup, bu ülkeleri KKTC, Hollanda, İsrail ve Fransa izlemektedir.

Tablo 22: Başlıca Ülkeler İtibariyle Çay İhracatımız

ÜLKELER	2007		2008	
	MİKTAR (KG)	DOLAR (ABD\$)	MİKTAR (KG)	DOLAR (ABD\$)
BELÇİKA	928.529	1.996.629	1.826.550	5.751.926
ALMANYA	712.796	1.624.776	519.641	1.617.632
KUZEY KIBRIS T.C.	184.457	641.336	139.402	764.961
HOLLANDA	209.690	532.964	184.136	590.862
İSRAİL	0	0	48.805	517.604
FRANSA	39.427	95.737	120.848	405.795
A.B.D.	545.840	638.074	93.473	346.358
MERSİN SERBEST BÖ	375.626	911.367	29.948	200.567
İNGİLTERE	77.591	146.458	20.728	107.044

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 23/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

İST.AHL.SERBEST B	5.324	73.527	5.907	98.613
AVUSTURYA	9.286	19.375	37.138	92.132
SUUDİ ARABİSTAN	4.936	54.628	21.800	90.988
ROMANYA	17.096	43.334	16.422	63.984
ÜRDÜN	40.000	88.400	30.000	63.900
AZERBAJCANNAHÇ.	4.246	27.111	5.507	59.955
GÜRCİSTAN	75	252	8.394	51.987
IRAK	22.011	106.676	4.634	46.800
İST.DERİ SER.BÖLG	16.232	35.277	12.555	46.386
TÜRKMENİSTAN	18.368	47.161	11.200	36.250
EGE SERBEST BÖL.	22.729	92.986	10.812	30.678
AVUSTRALYA	10.403	38.071	5.778	29.917
İSVİÇRE	9.238	23.431	9.300	26.081
BOSNA HERSEK	1.007	5.977	2.401	21.544
ÖZBEKİSTAN	284	2.187	3.302	21.059
NORVEÇ	768	18.722	3.627	20.598
SİNGAPUR	12	212	4.152	18.274
ARNAVUTLUK	0	0	4.500	15.161
BURSA SER. BÖL.	10.247	53.351	2.276	14.970
MOLDOVYA	358	4.892	1.444	14.741
MAKEDONYA	1.109	11.403	915	13.257
KAZAKİSTAN	4.339	28.833	944	10.681
YUNANİSTAN	841	10.345	538	7.491
KANADA	7.487	22.315	548	6.130
AFGANİSTAN	1.389	4.041	499	5.370
RİZE SERBEST BÖL.	181	4.428	116	3.504
CEZAYİR	0	0	306	3.480
İSVEÇ	13.256	45.385	924	3.353
JAPONYA	7.742	36.851	512	3.290
DANİMARKA	12.508	28.337	66	1.721
KOSOVA	3.552	18.630	498	1.438
KONGO	0	0	26	1.188
İTALYA	358	459	212	1.146
POLONYA	150	2.028	110	690
YENİ ZELANDA	0	0	37	495
TOPLAM (Diğerleri dahil)	3.329.878	7.569.839	3.191.201	11.231.797

Kaynak:DTM

Ülkemizde harmanlanmış veya harmanlanmamış yabancı çaylara olan talebin artması sonucu son yıllarda gittikçe artan miktarlarda özellikle Güney Asya ülkelerinden önemli miktarlarda çay ithalatı da gerçekleştirilmektedir. Ülkemizin 2003 yılında 2,9 milyon Dolar civarında gerçekleşen çay ithalatı 2004 yılında 5,2 milyon dolara, 2005 yılında 5,6 milyon dolara , 2006 yılında 7,6 milyon dolara, 2007 yılında da 8,1 milyon dolara, 2008 yılında ise 11,3 milyon dolara yükselmiştir. Çay ithalatımızda Sri Lanka en önemli ülke olup, bu ülkeyi Kenya, Vietnam, Endonezya ve Almanya izlemektedir.

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 24/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

2.2.6.Çaykur'un Mubayaa, Üretim ve İç Satış İle İhracatına Toplu Bakış

2004-2008 yılları arasında Çaykur tarafından üretilen kuru çay ile iç ve dış pazarlarda satılan çay miktarları aşağıda gösterilmiştir. Bu dönemlerde yapılan ihracat ile tüketim fazlası olan stoklar eritilmeye çalışılmıştır.

Tablo 23:Satın Alınan Yaş Çay İle Üretilen, Satılan Ve Bir Sonraki Yıla Devreden Mamul Çay Stokları (Ton)

Yıllar	Satın Alınan Yaş Çay	Üretilen Kuru Çay	İç Satış	Dış Satış			Genel Satış Toplam	Devreden Stok
				Paketli	Dökme	Toplam		
2004	586.929	107.335	110.007	1770	3310	5080	115.087	73.801
2005	603.512	109.999	110.388	1790	3894	5684	116.072	67.712
2006	627.205	115.181	114.194	2159	680	2839	117.033	65.335
2007	658.600	121.707	113.694	2627	175	2638	116.332	69.227
2008	650.100	123.824	104.440	3107		3107	107.547	86.005

2.2.7.Çaykur'un Ürünlerini Taklit Edenlere Karşı Yaptığı Mücadele

Bazı özel sektör işletmeleri genel olarak uygun standartlarda üretim yapmadığından pazarda yeterince tutunamamakta, dolayısıyla Çaykur ambalajlarının birçoğunu önce taklit, daha sonraları da renk ve tasarım olarak ambalajın sahtesini basmak suretiyle piyasaya girerek büyük ölçüde haksız rekabete yol açmakta ve vergi kaybına sebep olmaktadır. Bu konuda Çaykur büyük bir mücadele vermektedir.

Bu amaçla 1995 yılında bütün poşet ambalajlarında hologram etiket uygulamasına geçilerek paketli çaylarda tam güven sağlanmıştır.

Son 10 yıl içinde 1.500 kadar firma sahte ambalaj baskısı, sahte üretim yaparken veya satış yaparken yakalanmış, adli mercilere sevk edilmiş veya vergi daireleri tarafından incelenmeye alınmıştır.

Çayda devlet tekelinin kaldırıldığı 1984 yılından bugüne kadar, çayları taklit veya sahte olarak piyasaya süren firmalar ile çay poşetlerini basan firmalarla aktif mücadeleye girilmiş ve bunun olumsuz etkileri büyük ölçüde bertaraf edilmiştir. Taklitçilik, sahtecilik girişiminde bulunan ve haksız rekabete kalkışan 885 firma hakkında dava açılmıştır.

2.2.7.1.Yabancı Menşeli Çaylar

Çay sektörünü olumsuz etkileyen en önemli faktörlerden biri de ülkemize giren yabancı menşeli çaylardır.

Türkiye'de yılda yaklaşık 225 bin ton civarında çay tüketilmektedir. Bu miktarın 110-115 bin tonunu Çaykur çayları, 80-85 bin tonunu özel sektör çayları, 25-30 bin tonunu da yabancı

menşeli çaylar oluşturmaktadır. Dolayısıyla özellikle Güney Doğu Anadolu, Doğu Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi sınır illerinde yoğunlukla yabancı menşeli çaylar tüketilmektedir. Bu tüketilen miktarın genel tüketim içerisindeki payı %10-15 civarında olduğu halde, bu miktarın ancak %10'luk bölümü resmi ithalat yoluyla yurda sokulmaktadır.(Yaklaşık olarak yılda 3.000 ton)

1996 yılına kadar çay ithalatında kg. başına 3.00 USD fon ve %10 vergi alınırken Gümrük Birliği sürecini müteakip fonlar kaldırıldığından malın esas bedeli üzerinden %145 vergi alınması ön görülmüştür. %145 vergi oranına kadar, son beş yıllık ithal edilen çayların ortalama değerleri 2.00USD/Kg.'ın biraz üzerinde gerçekleştiğinden 2.00 USD/Kg.+%145 verginin toplamı daha önce uygulanan 3.00 USD/Kg. fon+%10 vergiye denk düşmektedir. Ancak birim fiyata uygulanan asgari 2.00USD/Kg.lık emsal değer, 1997'li yıllardan sonra Gümrük Giriş Beyanlarında kg. başına 30 cente kadar düşerek suiistimale sebebiyet vermiş ve bu yıllarda çok miktarda yabancı menşeli çayın yurda girmesi sağlanmıştır.

Öte taraftan sınır kapılarından giren tırlar ile kişi başına getirilmesi gerekenin çok üzerinde çay girmiş ve girmeye devam etmektedir. Tüketilen yabancı menşeli çayların %90'ı vergisiz ve gayri resmi yollardan bu şekilde yurda sokulmaktadır.

Yurda sokulan kaçak çaylara gümrük kapılarında el konulup gümrük depolarında stoklanan çayların Tasiş Genel Müdürlüğüne ihaleyle satılması neticesinde elde edilen faturalar gösterilerek meşrulaştırılmaktadır.

Çay ithalatında bu süreçte meydana gelen bütün bu olaylar devletin ilgili makamlarına Çaykur tarafından yazılı olarak bildirilmiştir. Tedbirler alındıkça bu defa ithalattaki emsal değer olan bu emsal değerler her ay dünya çay borsalarından tespit edilerek Gümrük Müsteşarlığına ve Dış Ticaret Müsteşarlığına bildirildiği halde, ithalatçı firmalar gümrük mevzuatını ve gümrük idarelerini zorlayıp zaman zaman da mahkemeye düşük değerlerle çay ithalatı yapma girişiminde bulunmaktadırlar. Bu durum Türk Çay Sektörünü olumsuz etkilemekte ve vergi kaybına yol açmaktadır.

Tüm bu olumsuzlukların giderilmesi amacıyla, 21 Temmuz 2007 tarih ve 26589 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "İthal ve İhraç Edilecek Gıdaların Giriş ve Çıkış Kapılarının Tespit ve İlanına Dair Tebliğ'de Değişiklik Yapılması Hakkında Tebliğ'e" göre, çay ithalatında giriş kapısı olarak sadece Trabzon Gümrük ve Muhafaza Baş Müdürlüğüne bağlı Rize Gümrük Müdürlüğü belirlenmiştir.

2.3.Çay Sektörünün Genel Sorunları

2.3.1.Üretim-Tüketim Dengesinin Durumu

Türkiye'ye özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgelerimizdeki sınırlar ve kapılar kullanılarak çeşitli yollardan çok değil, 6-7 yıl öncesine kadar yılda 40-50 bin ton civarında siyah çay kaçak olarak sokuluyordu. 2001'den sonra yapılan sıkı denetim ve çalışmalarla bu miktar 15 bin ton civarına kadar indirilebilmişti. Ancak son aylarda kaçak çay girişi konusunda bir artışın meydana geldiği gözlemlenmektedir.

Ayrıca, dahili işlem rejimi kapsamında ihraç kaydıyla gümrüksüz olarak ithal edilen çayların, yasalara aykırı olarak yurt içine satıldığı da bilinmektedir.

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 26/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Çaykur ve özel sektörün yıllık kuru çay üretimi 220 bin ton civarına yükselmiştir. Kaçak çay girişlerinin asgari düzeye inmesiyle üretim-tüketim dengesi sağlanırken, girişlerin arttığı dönemlerde ise büyük sıkıntılar meydana gelmekte ve stoklar oluşmaktadır.

2.3.2.Kaliteli Yaş Çay Yaprağı

Ülkemizde çay bahçeleri oldukça yaşlıdır. Son yıllarda uygulanan budama sistemi de bu yaşlılığı ortadan kaldırmamaktadır. Çay bitkisinin ömrü azami 50 yıldır. Çaylık alanlarımızda büyük oranda bu yaşın üzerinde bitkiler bulunmaktadır. Budama sistemi uygulansa bile yaşlı çay bahçelerinden kaliteli yaprak alınması mümkün değildir.

Toprak analizleri yapılmadan ve toprağın ihtiyaçları belirlenmeden yapılan gübre kullanımı da başlı başına bir sorundur. Toprağın ihtiyacı belirlenmeden atılan gübre bu durumda bitkiye fayda sağlamamakta ve toprağı daha da verimsizleştirmektedir.

2.5 yaprak çay toplanmaması kaliteyi olumsuz etkilemekte, çay niteliği olmayan odunsu kısım da doğrudan çaya karışarak kaliteyi düşürmektedir. 2.5 yaprak çay alınması fiyat ve randıman açısından sanayicilere, kalite açısından çay tüketicisine fayda sağlayacaktır. Özellikle sanayicilerin randımandan kazanması (verimi yükseltmesi) için kaliteli çay alımı zorunludur. Çaykur'un kaliteyi ön plana çıkarmayan mevcut politikalarla yaptığı alımların da etkisiyle, özel sektör de çayda kaliteli alım yapmamaktadır.

2.3.3.Üretim Maliyetlerinin Yüksekliği

Yüksek üretim maliyetleri dünya piyasalarına (ihracat) çay satışını engellemektedir. En önemli maliyet unsuru yaş çayın fiyatıdır. Yaş çay taban fiyatları düşük olduğu iddiası ile üreticiyi, yüksek olduğu iddiasıyla çay sanayisini tatmin etmemektedir. Dünya çay fiyatlarına bakıldığında çay sanayicisinin, çay taban fiyatlarıyla enflasyon karşılaştırıldığında ise üreticilerin haklı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Bu çelişkinin giderilmesi için prim ile üreticinin desteklenmesi gerekmektedir. Son yıllarda uygulanan sistem bu konuda oldukça rahatlık yaratmıştır. Sonuçta üretici, prim de eklendiğinde, daha yüksek gelir elde etmekte ve sanayici ise düşük fiyatla yaş çay satın alıp, kuru çayı ucuz mal ederek dünya çay piyasaları fiyatları ile rekabet etme şansını yakalayabilecek duruma gelmek için çaba sarf etmektedir.

2.3.4.Yaş Çay Üretimi ve Üreticisi

Kayıtlı 77 bin, gerçekte ise 90.000 hektar alanda (hava şartlarına göre değişen üretim nedeniyle) ülkemizde yıllara göre 900.000 ile 1.100.000 ton arasında yaş çay yaprağı üretilmektedir.

Çay üreten 204 bin civarında aile olduğu dikkate alındığında aile başına yaklaşık 4-4.5 dönüme yakın çay üretim alanı düştüğü gerçeği karşımıza çıkmaktadır. 4 dönümden alınabilen 4.8 ton çay, bugünün fiyatlarıyla yıllık 2.500 YTL civarında gelir getirmekte, bu aylık olarak yaklaşık 200 milyon liraya tekabül etmektedir. Bu tablo tek geçimi çay olan üreticilerin açlık sınırının da altında olduklarının göstergesidir.

Çay tarımında önemli bir sorun da arazilerin bölünmesidir. Babadan oğula yöntemiyle bölünen arazilerin giderek küçülmesi nedeniyle çay tarımı tam anlamıyla bir geçim kaynağı olmaktan çıkmakta ve adeta yardımcı bir ekonomik dayanak haline gelmektedir.

2.3.5.Özel Sektör Sorunu

Yıllarca Çaykur'un desteklenmesi, maliyet hesapları yapmadan satış yapılması sektörü dolayısıyla da sanayiciyi zor durumda bırakmıştır.

Çay piyasasında birçok özel firma kayıtsız, kalitesiz , sistem dışı yollarla çay üretmektedir. Aynı zamanda yaş çay üreticisine verdiği sözleri yerine getirmediğinden ve üretici alacaklarını çok geciktirdiğinden güven sorunu ortaya çıkmıştır. Sektördeki bazı firmaların bu olumsuz davranışları bütün sanayicilere yansıtılmakta ve dürüst çalışan çay sanayicilerini de etkilemektedir.

Özel sektördeki bu sağlıksız gelişmeyi teşvik eden, devletin uyguladığı yanlış politikalar olmuştur. Modern devletin görevi, piyasada gerekli denetim ve kontrolleri yapmaktır. Ancak, sektörde devletin özellikle kuru çay üretimi ve paketlenme aşamalarında, üretim izin belgesi olup olmamasına bakmadığı, bu durumda halk sağlığını tehdit ettiği kadar, haksız rekabete de yol açtığı görülmektedir.

2.3.6.Kuru Çay Üretimi ve Satışı Denetimi Yetersizliği

Piyasaya çıkan çayların bir bölümü Türk Gıda Kodeksine uygun değildir. Denetim göreviyle yükümlü Tarım Bakanlığı Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü bu konudaki görevini etkin bir şekilde yerine getirmemektedir.Standartlara uygun üretim yapmayan firmalar yasalara uygun ölçülerde denetime tabii tutulmamaktadır.

2.3.7.Kaçak Çay Sorunu

Kaçak Çay ve İthalatçı firmaların faaliyetleri sektörün geleceğini tehdit etmektedir.

Kaçak çaylar sadece içerdeki çay arzını artırmakla kalmamakta, hormon ve kimyasal kalıntılar içermesi bakımından toplumun sağlığı açısından da ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Kısa dönemde ithalat üzerindeki vergi ve fonların kaldırılması için lobi faaliyetleri yapanlar bulunmaktadır.Bunlar, uzun vadede Türkiye piyasasını tamamen ithal çaylarla işgal ettirmeyi amaçlamaktadırlar.

2.3.8.Kuru Çay Satışlarındaki KDV Sorunu

Çayda KDV yüzde 8 oranında bulunmaktadır. Bu oranın yüksekliği faturasız ve kaçak çay satışlarını teşvik etmektedir.

2.3.9.Yaş Çay Yaprağı Alım Fiyatının Geç Açıklanması

1985'de özel sektörün devreye girmesine rağmen, çay sektörü hala Çaykur tarafından yönlendirilmektedir.

Bu nedenle de kurumun yaş çay yaprağına uygulayacağı alım fiyatı sektör için önemlidir. Ancak bu fiyat şimdiye kadar kampanya açıldıktan ve fabrikalar işlemeye başladıktan sonra açıklanmıştır..

Bu durum, sezon için yapılacak planlama açısından sakıncalıdır.

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 28/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

2.3.10.Sanayide Yakıt Problemi

Yaş çay yaprağı işleyerek kuru çay üreten fabrikalar fuel-oil ve kömür kullanmaktadırlar. Bu durum enerji maliyetlerini yükseltmekte ve zaman içinde çevre kirliliğine sebep olmaktadır.

Sanayide kullanılan elektrik enerjisi fiyatları da dünya ortalamasının çok üzerindedir.

2.4.Çay Sektörünün Sorunlarının Çözüm Önerileri

2.4.1.Kaliteli Yaş Çay Alımının Sağlanması

Üreticilerden 2.5 yaprak çay alımını zorlayacak bir yapılanma ve teşvik ile sektöre hem kalite gelecek, hem de üretim-tüketim dengesinin tam anlamıyla sağlanmasında önemli bir adım atılmış olunacaktır.

Kaliteli alımı teşvik için yaş çay alımında fiyat farklılaşmasına gitmek gerekmektedir. Açıklanan taban fiyat 2.5 yaprak yaş çay fiyatı olduğundan, fındık alımında uygulanan randıman usulüne göre alım politikası çayda da yapılabilir. Bu uygulama, çaylıklara önceden girilmesi ve 2.5 yaprak çay toplanmasını özendirecektir.

Ayrıca, toprağa verilecek gübrenin belirlenmesinde ilgili kurumlar daha etkin rol oynamalı, budama işlemi yerine çaylıkların yeniden dikilerek yenilenmesi sağlanmalıdır.

2.4.2.Türk Çayında Damak Zevki Oluşturmak İçin Kampanya Düzenlenmesi

Ülkemizin Doğu-Güney ve Güneydoğudaki birçok ilinde hala önemli miktarda kaçak çay tüketilmektedir. Uzun yıllardır devam eden bu uygulama nedeniyle, bu bölgelerde kaçak çaya dayalı bir damak zevki oluşmuştur. Yörelere Türk çayı içilmemektedir.

Çaykur tarafından son yıllarda bu bölgelerde bir kampanya içine girilmişse de pek fazla bir ilerleme sağlanamamıştır.

Bu konuda, yani Türk çayına dayalı bir damak zevki oluşturabilmek için, bazı yıllarda oluşan stokların da kullanılması, reklam ve tanıtıma ağırlık verilmesiyle ilgili çalışmalar yapılmalıdır.Bu bölgelerde okullarda öğrencilere aylık birer kilogram kuru çay verilmesi bu konuda yapılabilecek bir çalışmadır.

2.4.3.Çaykur Üzerindeki Devlet Desteğinin Kaldırılması

Avrupa Birliği ile müzakerelerin sürdürüldüğü bir süreçte devletin hala belirli noktalarda Çaykur'a desteğinin sürdürülmesi her bakımdan sıkıntı yaratmaktadır.

Devlet, Çaykur'u desteklediği müddetçe özel sektör Çay Sanayicileri ikinci sınıf sanayici muamelesi görmeye devam edecektir. Bu sistemin devamı, bütün olumsuzluklara rağmen ayakta kalmaya çalışan özel sektör sanayicilerinin iflas etmesi, yok olması anlamına gelecektir. Dolayısıyla ülkemizin benimsediği liberal piyasa ekonomisi sistemiyle bağdaşmayan, Çaykur'un tekel olduğu eski sisteme geri dönülmesi tehlikesi hala ortada bulunmaktadır.

Gelecekte özelleştirilmesi düşünülen Çaykur'u , çay sanayicilerini yok ederek tekrar tekelci hale getirmenin ekonomik mantığı yoktur. Bu nedenle çay sanayicilerinin (sistemli-kayıtlı-dürüst-kurallara ve yasalara uygun çalışan) desteklenmesi zorunludur.

Devletin üreticiyi destekleyerek mağduriyetini önleme politikası devam ettirilmelidir.

2.4.4.Üretim İzin Belgesi Alınması

Sektörde en önemli sorunlardan birisi de, "Üretim İzin Belgesi" almadan, gelişigüzel şartlarda hijyenik olmayan ortamlarda yaş çay yaprağından kuru çay üreten firmalardır.

Devlet, ekonomide uygulamaları kontrol etme noktasında kaldığını bilmeli ve sürekli bir denetime tabii tutarak, bir gıda maddesi olan kuru çayın üretimindeki sağlık şartlarının kontrolünü hiçbir zaman ihmal etmemelidir.

Bu aşamada, Üretim İzin Belgesi sadece yaş çay yaprağını işleyerek kuru çay üreten sanayicilere verilmelidir. Kuru çay üretmeyip, sadece paketleme yaparak piyasaya çıkan firmalara Üretim İzin Belgesi kesinlikle verilmemelidir. Sadece paketleme izin belgesi verilmelidir.

Çay Sanayicisi için tam teşekküllü bir üretim yönetmeliği yeniden hazırlanmalıdır.

Yaş çay üreticisine hem daha az bedel ödeme hem de ödeme süresini uzatarak bir avantaj sağlama düşüncesini ön planda tutan, girişimcilik kültürü gelişmemiş, kısa sürede aşırı kar yapma felsefesine sahip özel çay firmalarının bir an önce çay piyasasından ayıklanması gereklidir. Bu firmalar hem ileri teknolojiyi hem de çağdaş yönetim anlayışını yakalayamamıştır. Dolayısıyla özel sektör ürünlerinin kaliteli-sağlıklı- güvenilir imajını edinebilmesi için yukarıda bahsedilen firmaların faaliyetlerine son verilmesi zorunludur.

2.4.5.Gıda Kodeksine Uygun Üretimin Zorunlu Olması

Gıda kodeksine uygun üretim yapılıp yapılmadığının bizzat fabrikalara ve pazara inilerek kontrol edilmesi gerekmektedir.Tarım Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı denetleme işine ciddi eğilmeli, yerel denetim ağı oluşturulmalı ve aktif denetimi sağlayacak bir yapılanma içine girilmelidir.

Tarım Bakanlığı Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü daha etkin çalışmalıdır.Çay Sanayicilerinin yasal çerçevede izin isteklerini formaliteleri öne çıkartarak zora sokmamalıdır. Üretilen çayın ambalajıyla-poşetiyle,poşetinin şekliyle değil; kalitesiyle ilgilenilmelidir.

2.4.6.Çay Sektörünün Her Aşamada Kayıt Altına Alınması

Yaş çay yaprağına verilen prim nedeniyle üreticiden sanayiciye satış aşamasında yüzde 99 oranında kayıt altına alınan sektörün her aşamada aynı şekilde olması sağlanmalıdır.

Bunun yolu da kuru çay satışlarında yüzde 8 olan KDV'nin asgari düzeye indirilmesi şarttır. Bu,sektörün kayıt altına alınması sağlıklı yapılanma ve haksız rekabeti önleme açısından zorunludur.

Ayrıca özel sektör üretiminin borsada kote edilmesini de zorunlu kılan teşvik sistemi getirilmelidir. Kuru çay satışlarında faturasız satışın önüne geçilmesi için KDV oranlarının yüzde 1-2'lere düşürülmesi gerekir. Çay bir gıda maddesidir ve bu maddelere uygulanan KDV oranına tabi olmalıdır.

KDV'deki indirimden doğacak vergi kaybı kayıtlı çay satışının (matrahın) artması ile KDV ve gelir vergisi artışıyla tazmin edilebilecektir. Çay sanayicilerinin büyük bir kısmı anonim şirkettir ve kurumlar vergisine tabidir. Satışın kayıt altına alınması ile ödenecek kurumlar vergisi artacaktır.

2.4.7.Çay Sanayicilerini ve Piyasaları Düzenleyecek-Kontrol edecek Bir Üst Kurulun Oluşturulması

Çay üretimini ve piyasayı denetleyen bir üst kurul oluşturmalıdır.Üst kurula piyasadaki sapmalara müdahale edebilecek yetkiler verilmeli ve müdahale konuları tanımlanmalıdır. Üst kurul tamamen özerk bir yapıya kavuşturulmalı, devlet ve özel sektörün ilgili birim temsilcilerinden oluşmalıdır.

2.4.8.Yasal Düzenlemelerde Sanayicilerin de Görüşünün Alınması

Çay sektörüyle ilgili yapılan yasal düzenlemeler (yasa-tüzük-yönetmelik) kesinlikle çay sanayicilerinin görüşleri de alınarak hazırlanmalıdır. Özellikle de AB ile tarımın uyumlu hale getirilmesi için çalışmalar yapıldığı bir süreçte bu kesinlikle ihmal edilmemelidir.

2.4.9.İhracatın Desteklenmesi

Dünyada tek zirai ilaç kullanılmadan üretilen ve kimyasal madde içermeyen çay Türk çayıdır. Bu özelliğin çok yoğun reklamlarla işlenmesiyle dünya piyasalarına girmek mümkün olabilir. Çay Sanayicileri dünya piyasalarına tanıtım ve reklam yapabilecek maddi güce sahip olmadığından, bu görevi devletin de katkı sağladığı bir tanıtma grubu oluşturarak uygulamaya koymak gerekir.

Türk çayının dünya pazarına girebilmesi (ihracat) öncelikle düşük maliyet ve kaliteli üretimle birebir alakalıdır. Reklam ve pazarlama, çay ihraç etmenin bir diğer önemli koşuludur.Gerektiğinde profesyonel pazarlamacı ve reklamcılarla işbirliğine gidilmelidir.

İşletme sermayesi bile bulmakta zorlanan çay sanayicilerinin dünya piyasalarına hitap edecek tarzda reklam ve pazarlama bütçesi ayırmaları mümkün değildir. Bu nedenle Çay Tanıtma Grubu ve bütçesi oluşturulmalıdır. Bu grubun bütçesi için borsalara kota edilen ürünlerden yüzde 1, üreticiden de yüzde 1 kesilerek bir fon oluşturulabilir. Bu fonun kullanımı devletten tamamen bağımsız özerk bir kurula verilmelidir.

Özel sektörün dünya piyasalarına girebilmesi için, kısa bir süre geçerli olsa bile, teşvik imkanları sağlanmalıdır. Çay ihracatının artırılması konusunda Dış Ticaret Müsteşarlığı bir an önce harekete geçmelidir.

2.4.10.İthalat Üzerine Konan Vergi ve Fonların Kaldırılmaması ve Hiç Bir Şekilde İndirilmemesi

Bir kısım çevreler çay ithalatından alınan verginin kaldırılması veya azaltılması için sürdürdükleri çabalardan vazgeçmemişlerdir. Bu konuda ithalata konulan vergi ve fonların azaltılması bir yana, gerekirse daha da yükseltilmelidir. Benzer kısıtlamayı hem ABD'nin hem de AB ülkelerinin kendi çiftçilerini ve hatta sanayicilerini korumak için yaptıkları hatırlanmalıdır.

İthal edilen, bütün çayların borsaya kota edilmesi, ulaşım imkanları da göz önüne alınarak Trabzon'da Çay İhtisas Gümrüğü'nün kurulması gerekir.

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 31/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

2.4.11.Ulusal ay Politikaları Oluşturulması

Kapsamlı, iyi planlanmış ve sağlam verilere dayalı analitik yöntemlerle hazırlanmış ulusal tarım politikaları bir an önce uygulamaya konulmalıdır. Çayın geleceği ile ilgili politikalar bu doğrultuda yönlendirilmelidir.

2.4.12.Yaş ay Yaprağı Fiyatının Önceden Belirlenip Açıklanması

İşletmeler sezon öncesi plan ve programlarını yaparak üretime geçmek zorundadırlar. Bu nedenle şimdiye kadar geciktirilen yaş çay yaprağı alım fiyatı, kuruay üretimine geçilmeden açıklanmalıdır.

Yaş ay yaprağının alım fiyatının tespitinde de aykur ile birlikte özel sektör temsilcileri bir araya gelmelidir.

2.4.13.Doğal Gazın ay Bölgesi'ne Getirilmesi

ay üretiminde maliyetin önemli bir kısmını teşkil eden ve fueloil ile kömür kullanılarak elde edilen enerji problemi, doğal gaz ile çözülebilecektir. Bu nedenle 2006'de Doğu Karadeniz'e getirileceği ifade edilen doğal gaz öncelikle sanayinin olduğu kesimlere dağıtılmalıdır.

ay sektörü, havaların sıcak olduğu yaz döneminde üretim yaptığı için, Türkiye'nin doğal gaza en az ihtiyaç duyduğu dönemde kullanım yapmaktadır.çay sektörüne verilen doğal gazın maliyeti seramik sektörüne yapıldığı gibi ÖTV muafiyeti ile aşağıya çekilebilir. Bu avantaj da iyi değerlendirilmelidir.

Doğal gaz enerji maliyetlerini azaltacağı gibi, çevre kirliliğinin de önüne geçmiş olacaktır.

2.4.14.Türk ayının AB Standartlarına Göre Yapılandırılması

AB'de tek çay üreticisi Türkiye olduğuna göre, çayla ilgili tarımsal kriterlerin belirlenmesinde Türk ayının ön plana çıkarılması gerekir. Kriterlerin tespitinde müdahil olunması, aydaki kalite ölçüsünün alıntı yapmaktan doğallığa doğru değiştirilmeye çalışılması lazımdır.

KAYNAKÇA

www.caykur.gov.tr

http://www.igeme.org.tr/Arastirmalar/ulke_sek/sector.cfm?sec=ara

Çaysiad Raporu

<http://www.dtm.gov.tr>

<http://www.fao.org/>

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 33/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

© Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009

Editor: Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz-Türkiye, 2009

Bu yayının içeriği Avrupa Birliği tarafından desteklenen Avrupa İşletmeler Ağı- Karadeniz Türkiye konsorsiyumu tarafından hazırlanmıştır ve hiçbir şekilde Avrupa Komisyonunun görüşlerini yansıtmamaktadır.

Hazırlayan:V.Damla ÖZDEN

Sayfa 34/34

Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009